

EDEBİYAT VE EDEBİYAT İNCELEMESİ

RENE WELLEK - AUSTİN WARREN

Önce edebiyatla edebiyat uğraşısı arasında bir ayırım yapmak gerek. İkisi birbirinden ayrı eylemler: Biri yaratıcı, sanat; öteki kesinlikle bir bilim değilse bile, bilginin ya da öğrenmenin bir türü. Bu ayırımı yok etme çabalarına girişilmiştir şüphesiz. Örneğin, kişinin yazma yeteneği olmadıkça edebiyatı anlayamayacağı tartışma konusu olmuştur. Buna göre Pope'un destanı beyitlerindeki kalem oynatışını denemeyen biri onu inceleyemez, incelememelidir; ya da kişi serbest nazımla yazılmış bir tiyatro yapıtı olmaksızın Elizabeth çağı tiyatrosunu anlayamaz. Ancak, araştırmacının, edebî yaratıcılık denemesinin kendine olan yararı nedeniyle görevi açıktır. O, kendi edebî denemesini ussal imgelere çevirip düzenli bir plân içinde eritmelidir. Edebiyat araştırmacısının çalışma konusunun saçma ya da hiç değilse usa aykırı öğelerden oluştuğu belki de doğrudur; ama her ne olursa olsun onun durumu bir sanat tarihçisinin, bir müzik eleştircisinin, bir sosyologun ya da bir anatomi bilgininin durumdan daha değişik olmayacaktır.

Açıkçası, edebiyatla edebiyat uğraşısı arasındaki ilişkiden bazı güç sorunlar ortaya çıkar. Konuyla ilgili olarak ileri sürülen çözüm yolları çeşitlidir. Bazı kuramcılar edebiyat incelemesinin bir bilim olduğunu yalanlayıp, çoğumuza, bugün, sonuçlarla boş ve anlamsız gelen ikinci bir yaratmayı öğütlerler- Pater'in Mona Lisa tasvirindeki ya da Symonds'un süslü pasajlarında olduğu gibi-Böyle bir yaratıcı eleştirme çoğu kez gereksiz bir kopya anlamına gelir; ya da olsa olsa bir sanat yapıtının aslından çoğunlukla daha değersiz olan bir başkasına aktarılmasıdır. Başka kuramcılar, edebiyatla edebiyat uğraşısı arasındaki çelişkiden oldukça ayrı şüpheli sonuçlar çıkarırlar. Edebiyat incelenemez; sadece okur, hoşlanır, beğeniriz derler. Bundan ötesi, edebiyatla ilgili her çeşit bilgiyi toplamamızdan ibarettir. Bu kuşku gerçekten, sanıldığından daha yaygındır. Uygulamada kendini çevresel gerçekler üzerindeki baskıda ve bu düşüncenin ötesine giden tüm çabaların küçümsenmesinde gösterir. Acı ama kaçınılmaz olarak, beğenme, zevk, istek, gerçek bilim adamlığının titizliğinden uzaklaşıp kişisel tutkuya bırakılır. Ama bilim adam-

lığı ve beğenme arasında yapılan bu türden bir ayırım gerçek edebî incelemeye bir yarar sağlamayacaktır.

Sorun, sanatla, özellikle edebî sanatla, bilimsel olarak nasıl uğraşılacağıdır. Yapılabilir mi? Ve nasıl yapılabilir? Cevaplardan biri pozitivist bilimlerin kurduğu metodların edebî incelemeye uygulanmasıyla yapılabileceğidir. Bu çeşit metod uygulamaları dikkate alınabilir. Bunlardan biri tüm olarak tarafsız gerçeklerin toplanmasını destekleyen, nesnel, genel ve kesin olanın bilimsel ilişkilerini taklit etme çabasıdır. Bir başkası ise özün ve geçmişin nedenine dayanan araştırma aracılığı ile pozitivist bilim metodlarını yansıtmaktır. Bu evrim metodu, kronolojik alanda mümkün olan herhangi bir ilişkinin izlenmesini haklı gösterir. Daha kesinlikle uygulanınca, bilimsel nedensellik, ekonomik, sosyal ve politik durumların önemli nedenlerini belirliyerek edebî olayı açıklamakta kullanılır. Ayrıca bazı bilimlerde, sözgelimi istatistik, haritacılık ve grafikte, sayısal metod düzenli olarak kullanılır. Son olarak, edebiyat evriminin izlenmesinde biyolojik kavramların kullanılması çabasına girilmiştir.

Bugün pozitivist bilim metodlarının edebiyata uygulanmasının beklenenleri yerine getirmedeği hemen hemen genel bir kanıdır. Bazan, bilimsel metodlar ya sınırlı bir alanda ya da istatistiğin vezin çalışmasına ve edition critique'in belirli metodlarına uygulanmasında olduğu gibi sınırlı bir teknikle kendi değerlerine tanıklık ederler. Ancak, pozitivist bilimin edebiyat araştırmasına saldırısından doğan bu akımın en son temsilcileri ya yenilgiyi kabul lenip şüpheliğe düşmüşler ya da pozitivist bilim metodlarının gelecekteki başarılarıyla ilgili düşlerle avunmuşlardır. Sözgelimi, I.A. Richards bütün edebiyat sorunlarını çözümleyeceği kanısıyla nörolojinin gelecekteki başarılarına değinir.

Positivist bilimin edebiyat araştırmasına bu derece yaygın uygulanışından doğan bazı sorunlara dönmemiz gerek. Bu sorunlar kolaylıkla baştan savulamazlar ve kendilerine özgü yöntemleri olan bu iki bilim dahnın ilintili olduğu, hatta üst üste geldiği geniş bir alan vardır şüphesiz. Kıyas, varsayım, analiz ve sentez gibi temel metodlar düzenli bilginin her çeşidinde ortaklırlar. Ancak, bunun yanısıra, edebiyatın her zaman pozitivist bilimleriyle aynı olmayan ama bilinçli ve kendisince geçerli olan yöntemleri de vardır. Yalnızca dar bir gerçek kavramı sosyal bilimlerin katkılarını bilim alanının dışında bırakır. Modern tekniğin gelişmesinden önce, felsefe, tarih, hukuk, ilâhiyat hatta filoloji, uzun bir süre bilginin geçerli metodlarıyla uğraşmışlardır. Modern pozitivist bilimlerin kuramsal ve deneysel zaferleriyle onların başarıları gölgelenmiş

olabilir; ancak, her ne biçimde olurlarsa olsunlar gerçek ve süreklidirler; bazan da bir iki değişiklikle kolayca canlandırılır ya da yenilenirler. Pozitiv bilimlerin yöntemleri ve amaçlarıyla, sosyal bilimler arasındaki bu ayrım hatırdâ tutulmalıdır.

Ancak, bu ayrımın nasıl tanımlanacağı karmaşık bir problemdir. 1883 llerde Wilhelm Dilthey pozitivist bilim metodlarıyla tarihîkiler arasındaki ayrımı anlayış ve anlatım arasındaki karşıtlık açısından inceledi. Dilthey'e göre, tarihçi, bir olayın anlamı üzerinde durup onu kavramaya çalışırken, pozitivist bilim adamı aynı olayı nedensel kökeniyle değerlendiriyordu. Tarihinin üzerinde kafa yorduğu bu anlama eylemi gerekli olarak kişisel ve hatta öznelirdi. Bir yıl sonra, ünlü felsefe tarihçisi Wilhelm Windelband de sosyal bilimlerin, pozitivist bilim metodlarını taklit etmesi görüşüne karşı çıktı. Ona göre, tarihçiler tek ve tekrarlanmayan gerçeği kavramaya çabalarken, pozitivist bilimle uğraşan bilginler genel yasalar kurmayı gaye edinmişlerdi. Pozitivist bilimlerle, kültür bilimleri arasında olduğu kadar genelleme ve özelleme metodları arasında kesin bir çizgi çekmeyen H. Rickert, bu görüşü geliştirmiş ve biraz da değiştirmiştir. Rickert, kültür bilimlerinin somut olanla ve kişiyle ilgilendiği görüşünü savunur. Bununla birlikte, kişiler, ancak bazı değer ölçülerine baş vurularak keşfedilebilir ve anlaşılabilirler; bu da kültürün bir başka adıdır sadece. Fransa'da A.D. Xenopol, tekrarlanan olayları kapsayan pozitivist bilimleri tarihten, tarihin birbirini izleyen olaylar silsilesini kapsamıyla ayırır. İtalya'da Benedetto Croce, felsefesini pozitivist bilimlerinden tamamiyle ayrı olan bir tarih yöntemi üstüne kurdu.

Bu sorunların tüm tartışması, pozitivist bilimlerin sınıflandırılması, tarih felsefesi ve bilgi yönteminde olduğu gibi çeşitli sorunların çözümlenmesini kapsayacaktır. Bununla birlikte, birkaç somut örnek, bir edebiyat araştırmacısının karşılaşacağı güç bir sorunun varlığı konusunda bir fikir verebilir. Shakespeare'i niçin inceleriz? Şurası açık ki, Shakespeare'in bütün insanlarla neyin ortak olduğu konusu bizi öncelikle ilgilendirmez. Eğer böyle olsaydı onun yerine başka birini de inceleyebilirdik. Biz Shakespeare'in İngilizlerle, Rönesans insanıyla ya da tüm Elizabeth çağı insanlarıyla, bütün ozanlar, tiyatro yazarları hatta tüm Elizabeth çağı tiyatro yazarlarıyla ortak olan yanlarıyla da ilgilenmeyiz. Çünkü bu durumda Dekker ya da Heywood'u da inceleyebilirdik. Biz daha çok, özellikle Shakespeare'e ait olanın, Shakespeare'i yapanın ne olduğunu bulmayı isteriz. Ve bu da hiç şüphesiz bir kişilik ve değer sorunudur. Bir edebiyat çağı, bir dönem ya da belli bir ulusal edebiyat incelenirken bile, araştırmacı, tıpkı bir kişiliğin incelenmesinde yaptığı gibi onu